

de schouw

vereniging van 'vrienden van de hoge veluwe'

herfstschow 1973

20e jaargang nr. 3

herfstschauw 1973

21 sept. 1973

INHOUD

- 57 Verslag lezing over enkele aspecten
van het beheer van het Park
door Ir. H. van Medenbach de Rooy . . . M.H. Snijders
- 59 Het observatiebos H.C. Klein
- 62 De Japanse parasolden . . . Ir. H. van Medenbach de Rooy
- 63 De Dertiende J. Kammeijer
- 63 Beste foto's in De Aanschouw
- 64 Nationale Parken in verre landen N. Prakke-Kley
- 66 Vliegende mieren B. Schöffner
- 67 Natuurverarming en natuurbescherming. L. Nagelsmit
- 69 In 't verleden ligt het heden A. Langenbach
- 74 Kwarts S. Boekhoff
- 78 De vereniging van vrienden
bezoekt de Schovenhorst M. Dijkstal
- 79 Ons jubileum en het Nationale Park Ph.A.J. Mees
- 80 Museumnieuws
- 80 Bestuursmededelingen
-

de schouw

Orgaan van de Vereniging van "Vrienden van De Hoge Veluwe"

Redactie: Mevrouw E.H. Prakke-Kley, B.E. Schöffner, Ir. W. James
Secretaresse: Mevrouw W.M.C. Vogelzang-Gieske

Alle correspondentie aan de redactie van De Schouw:
p/a Mevrouw E.H. Prakke-Kley, Zonneheuvelweg 20, Oosterbeek

Vaste medewerkers: Mejuffrouw M. Dijkstal, de Heer E. Beumer,
Jkvr. E. Feith, Mejuffrouw W.A. Laseur

Foto omslag:
H.J. Verdonk

Foto omslag Zomer-
Schouw:
Cas Oorthuys

Ir. H. van Medenbach de Rooy:

*Bossen op de Hoge Veluwe hebben
veelzijdige functie.*

Op de 53ste Hoge Veluwedag, die op zaterdag 16 juni werd gehouden, heeft ir. H. van Medenbach de Rooy nog eens met nadruk gezegd, dat de houtproduktie in het 50.000 ha grote park niet nummer één is. De bossen op De Hoge Veluwe hebben een veelzijdige functie. Ze verhogen het landschapsschoon, bieden de zo noodzakelijke dekking voor het wild en geven de bezoekers van het park gelegenheid om te wandelen en te fietsen.

De heer Van Medenbach liet in zijn toespraak in De Waldhoorn in Otterlo overigens ook duidelijk weten, dat de houtopbrengsten niet te verwaarlozen zijn. De Stichting Het Nationale Park de Hoge Veluwe, die niet door de overheid wordt gesubsidieerd, kan eigenlijk niet buiten die opbrengsten. Het landschapsschoon blijft echter primair. Dat bleek ook toen de heer Van Medenbach over de gemiddelde kapleeftijd sprak. Die ligt ongeveer bij 80 jaar, maar dat betekent niet dat een opstand die zo oud is onmiddellijk wordt gekapt. De leeftijd waarop de opstanden in het park "voor de bijl gaan" varieert van 60 tot 125 jaar. Deze vrij hoge "omlopen" wijzen duidelijk op het zo lang mogelijk in stand houden van de bossen. Ter wille van het natuurschoon, zei de heer Van Medenbach.

Landschapsschoon staat ook voorop bij het herbebossen na de laatste stormrampen. De directeur deelde mee, dat ernaar wordt gestreefd zoveel mogelijk loofhout aan te planten. Hij zei ook waarom: loofhoutbos is landschappelijk fraaier dan naaldhoutbos. Op loofhout komen ook meer insecten, hetgeen weer een rijker vogelleven tot gevolg heeft.

Sprekende over de heidevelden zei ir. Van Medenbach, dat dit halfnatuurlijk vegetatietype is ontstaan door toedoen van de mens en dat heide ook alleen maar in stand blijft

door ingrijpen van de mens. Zo moet een heideveld periodiek worden verjongd, hetzij door maaien hetzij door afbranden. De heer Van Medenbach geeft echter de voorkeur aan maaien, omdat branden niet alleen een risico voor bosbrand inhoudt, maar op lage heidegrond ook de groei van grassen (o.a. van het pijpestrootje) bevordert. Herhaald maaien doet zelfs de grasgroei verminderen. De directeur prees zich gelukkig, dat dit maaien (waarmee zich een inwoner van Harskamp heeft belast) geen geld kost. Het brengt zelfs nog een tientje per hectare op. De gemaaide heide gaat naar de IJsselmeerpolders, waar deze voor drainage wordt gebruikt.

Jammer vond de heer Van Medenbach dat de oppervlakte aan actieve stuifzanden tot een minimum is geslonken. Enkele jaren geleden zijn in het Otterlose Zand pogingen gedaan om weer stuivend zand te krijgen. Nadat in het westelijk deel van dit gebied een flinke oppervlakte aan vliegdenbos was geveld om de wind meer vat op de bodem te geven, zijn in een aantal tot rust gekomen stuifheuvelds met een bulldozer gaten gemaakt. Volgens de heer Van Medenbach is dit experiment vrij goed geslaagd.

Het is een van de vele verdiensten van de Hoge Veluwedirecteur dat hij zijn gehoor nooit vermoeid met cijfers en percentages. Toch had hij een paar cijfers achter de hand, maar die waren dan ook waard om genoteerd te worden. Zo deelde hij zijn aandachtig luissterend gehoor mee, dat de door de mens aangelegde bossen in het park een oppervlakte van rond 1.550 ha (28 procent) beslaan. De totale oppervlakte door de natuur vastgelegd stuifzand bedraagt ongeveer 1.200 ha. De heer Van Medenbach achtte het uitgesloten, dat dit enorme areaal nog ooit weer "schoon" zal kunnen worden gemaakt. Geпоogd zal worden enkele zeer karakteristieke gebieden met een fraai terreinrelief te herwinnen. De rest wordt aan haar lot overgelaten. Dat is niet helemaal ongunstig, want die vliegdenbossen verschaffen het grofwild dekking. Dat geldt met name voor het gebied van De Plijmen. Maar er zal alles aan worden

gedaan om te voorkomen, dat meer heidevel- den of stuifzanden in eentonig vliegdennen- bos veranderen.

Wildbeheer

Wie geïnteresseerd was in de grofwildstand kon van de heer Van Medenbach horen dat de voorjaarsstand bestaat uit plusminus 150 stuks roodwild, 125 stuks moefflons, 100 stuks reewild en 50 stuks zwartwild. Het

Foto: J. Kruk - Jeneverbes in het Juniperus-reservaat

streven is erop gericht een gezonde grofwild- stand te behouden. Daarom wordt er ook aan een biotoopverbetering gewerkt. Dat wil o.a. zeggen, dat er voor voldoende jonge bos- sen voor dekking en lavel moet worden ge- zorgd en dat de wildweiden uit die grassoort- ten bestaan waarvoor het wild een voorkeur heeft.

Na zijn roespraak werden de heer Van Meden- bach nog diverse vragen gesteld. Uiteraard had hij daarop een duidelijk antwoord.

M.H. Sniijders.

Het observatiebos

H.C. Klein

Het is toch wel een bijzonder grote vreugde dat juist in ons jubileumjaar Het Nationale Park De Hoge Veluwe twee elementen van uitzonderlijke waarde rijk is nu na het fraaie bezoekerseentrum "De Aanshouw", het observatiebos een werkelijkheid is geworden. Beide zullen voor de vele belangstellende be- zoekers van De Hoge Veluwe een rijke bron van inlichtingen en een leidraad zijn voor tochten door bossen en over zanden of wel- licht andersom; zij bieden de vermoelden van het zwerven een ruime gelegenheid voor de verificatie van in het veld gedane waarnemin- gen.

Het nut van de Aanshouw, waardoor zich een voortdurende stroom van belangstellen- den begeeft, is reeds duidelijk. Daar valt nog wel meer over te zeggen, sloch ik moet mij thans beperken tot de nieuwste aanwinst, het voor kort op zo verrassende wijze ten doop gehouden observatiebos bij de over- dracht als afscheidsgeschenk aan de ons wel bekende Mr. H.W. Bloemers, Commissaris der Koningin in Gelderland, de altijd strijd- vaardige, op de bres voor het behoud van niet te vervangen waarden aan natuurschoon, waarmee zijn provincie is bedeeld.

Deze door het bekwame vakmanschap van de heer H. Langenbach verwezenlijkte schep-

ping sluit op een volkomen harmonische wijze bij het bezoekerseentrum aan. Het bij- na overbodige toegangshek en de gedenk- steen daar leggen de nadruk op een nieuw begin. Deze gedenksteen bij het observatie- bos doet mij onmiddellijk denken aan de groenbemoste steen in Thyssen's Hof in Bloes- mendaal, die het opschrift draagt: "De na- tuur schenkt kracht aan allen die geestelijk en lichamelijk lijden". Dit is een uitspraak van de paddestoelkundige, mejuffrouw C. Cool, die thans meer dan ooit bewaarheid wordt, helaas. Tussen het plaatsen van die steen in de hof en van deze bij het observa- tiebos liggen, let wel, schier vijftig jaar. Hoe jammer dat het zo lang moest duren, eer het instructieve plantsoen, de heemtuin, de we- tenschappelijke tuin, het observatiebos of hoe men zo'n object ook wil noemen, enig begrip en waardering in breder kring ging krijgen. Hoe verheugend evenwel, dat de be- langstelling ervoor de laatste jaren zo snel is gestegen.

Het was voor mij om vele redenen een vreug- de om op onze feestelijke Hoge Veluwedag, de 16e juni, met de heer Van Medenbach de Rooy een excursie door het prille observatie- bos te mogen leiden.

Dat zich voor deze excursie meer dan hon-

derd deelnemers hadden opgegeven, is even begrijpelijk als verheugend. Begrijpelijk is het ook dat de verwachtingen soms iets hoger gespannen blijken dan welbeschouwd mogelijk is. Het zal echter enige tijd vergen alvorens de binnen gebrachte planten, die thuis horen op de eikewal, het stuifzand, de heide, in de diverse bostypen en de heideplassen of langs de wegen in het observatiebos met de reeds bestaande begroeiing tot een harmonisch geheel zijn opgegroeid. De planten hebben naar aard en aanleg zoiets als een wil. Zij vertonen vaak een zeer precieuzе voorkeur voor plaats en grondsoort, om van andere factoren die in het spel zijn nog maar niet eens te spreken.

Een grote kennis, een niet aflatende aandacht en zorg zijn nodig om die harmonie tot stand te brengen. Ons jonge observatiebos is echter in heel vertrouwde handen. De 17e eeuwse filosoof Bacon schreef: "Wij kunnen over de natuur slechts heersen door haar te gehoorzamen". De mensheid is al vaak gestraft door deze regel in de wind te slaan. Dit doet men in ons park niet. Wij zullen daarom het observatiebos eerlang zien uitgroeien tot een plek waar belangstellenden in de levende natuur gaarne verblijven. De aandachtige excursisten van deze dag, die zo veelvuldig over De Hoge Veluwe zwerven, ontgaat het niet dat zich in het huidige grondplan van het observatiebos reeds de toekomst afspiegelt.

De eikenbospartij langs de weg Koperen Kop—Hoenderloo is in de zuidelijke strook van het observatiebos opgenomen. De reeds aanwezige bosplanten zullen hier, verrijkt met andere soorten, de toon gaan aangeven. Deze oude stuifwal, die een voor het water moeilijk doorlaatbare ondergrond heeft, leent zich uitstekend voor deze begroeiing. Binnen gezichtsbereik ligt aan de westelijke kant van het looppad een nagebootst stuifzand, dat zijn specifieke flora zal gaan dragen. Het lijkt wenselijk om de bedoeling van dit terreintje de bezoekers duidelijk te maken. Het toont er nu de tekenen van dat kleine bezoekers er een heerlijke zandbak in zien. De bijenstal, die van achter glas kan

worden bewonderd, en het observatievolkje in de overdekte kijkpost betekenen in dit gedeelte een attractie, die zeker zal worden gewaardeerd. Op de bijenweide komt, voor zover "de determinatie op afstand" het mogelijk maakt, de juiste benaming te geven, Phacelia, een bij uitstek rijke nectardrager op. In juli zullen de blauwe bloemen dit veldje sieren en de bijen het nodige voedsel verschaffen. Voorbij de bloemenberm, die nu nog een bescheiden indruk maakt, is een

Wederik

deel van de stuifrichel tot op de bijkans voor water ondoordringbare bodem afgegraven. Hier zal het heidemoeras ontstaan. De oeverbegroeiing is al op weg geholpen door de beplanting met vossebes. Wie wil weten hoe het ongeveer zal worden moet er nog eens een wandeling naar de Deelense Was voor over hebben. Vooral het stukje grond tussen de was en het fietspad is bijzonder mooi, wanneer straks het moeraskartelblad, de ogentroost en het wollegras bloeien. Dan

glinstert ook de zonnedauw. Het liefst aan de rand blijven om zo min mogelijk te beschadigen.

Doch hier, bij dit maagdelijke plaatsje, vragen we ons af of de bestuurderen van De Hoge Veluwe niet ergens, waar thans vanwege de stormravage een kaalslag ontstaat, een brok grond aan zich zelve kunnen overlaten. Dit gewoon voor de liefhebbers en vorsers om de ontwikkeling in de komende jaren te bestuderen. Immers, uiteindelijk zal er weer bos wezen. We kunnen voorlopig hier in het observatiebos al beginnen; gewapend met papier, potlood, flora en camera. Voor onze vereniging van vrienden zit daar wel een of andere "plantenwerkgroep" in.

Ik verzeker de leden van zo'n groep kostelijke uren van waarneming en studie.

Voorbij de fazantenschuur met zijn gezellige entourage komen we nu bij de bosweide. Ook hier is gezaaid en tal van juist gekiemde planten laten zich door het gezelschap thuis brengen. De mierenobservatie aan de overzijde, waar de wandelaar ook rustbanken vindt, is zo ingericht dat de nijvere diertjes, ondanks nieuwsgierige blikken, rustig hun gang kunnen gaan. De mooie partijen naaldhout in de oosthoek, waar we nu zijn beland, zijn een lust voor het oog. Het nog in frisgroen prijkende loofhout zorgt voor de lichte toon. Het pad wordt nu onderbroken

door een houten brug over de bosvijver waar ook de eerste planten zijn aangebracht. Vanaf deze brug kunnen de bezoekers de ontwikkeling van de vegetatie zonder deze te beschadigen bespieden. Veenmos, beenbreek en wollegras zijn als voortrekkers ingezet. Schamele vliegdennenbossen vinden we op De Hoge Veluwe ook. Terecht dus, alsof het zo moest zijn, is aan de westzijde een perceel van deze dennen, die een moeizaam bestaan op de uitgestoven vlakte leiden, in het observatiebos opgenomen. De hier gevestigde vogelobservatie doet een verlevendiging van deze bospartij verwachten, vooral als in de winter troepen goudhaantjes en mezen door het hout scharrelen. Ook in de herfst kan het er feestelijk zijn, wanneer het rood van de russulahoeden met de bruine ridderzwammen afwisselen.

Bij de Aanschouw nemen wij afscheid van elkander. We ontdekken daarbij dat het observatiebos Hoge Veluwe ons meer dan anderhalf uur boeide.

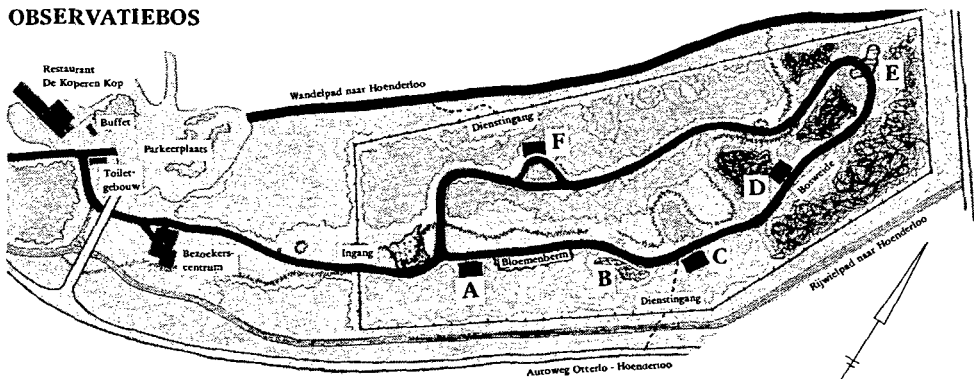
Wat een belofte voor de toekomst!

Aan het bestuur en de leden breng ik hierbij mijn hartelijkste dank voor de vele, vele blijken van vriendschap en belangstelling, die ik tijdens mijn ziekte mocht ontvangen.

Zij zijn een ware steun voor mij geweest.

H.C. Klein.

OBSERVATIEBOS

A Bijenstal met bijenweide	D Mierenobservatie
B Heidemoeras	E Bosvijver
C Fazantenschuur	F Vogelobservatie

0 50 100 150 200 meter

De Japanse parasolden

Ir. H. van Medenbach de Rooy

Een bijzondere boom op "De Hoge Veluwe" — die helaas ernstig heeft geleden van de storm van 2 april jl. — is de *Japanse parasolden*.

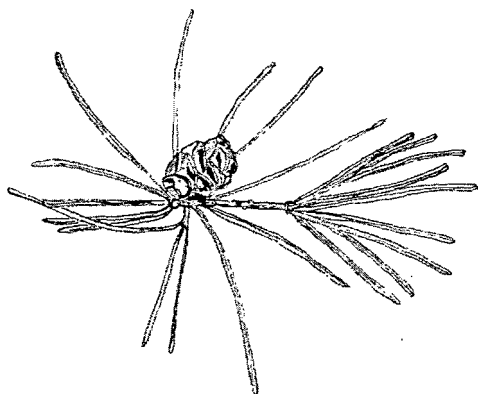
De boom staat in de tuin van het Jachtslot "St. Hubertus". Wanneer men van de binnenplaats de tuin inloopt en vóór het beeld "De Filosoof" rechtsaf gaat, m.a.w. het wandelpad naar de Slotvijver volgt, ziet men na pl.m. 20 m, vlak vóór de taxus-haag, die de rozentuin begrenst, de parasolden aan zijn linkerhand staan.

Andere namen voor deze boom, die bosbouwkundig geen enkele betekenis heeft, doch die als sierboom waardevol is, zijn: Parasolboom en Japanse paraplu. De Duitse dendrologen spreken van "Schirmtanne" ("Schirm" = paraplu) De Latijnse naam luidt *Sciadopitys verticillata*.

Het was de Zweedse botanicus Thunberg, die deze boom twee eeuwen geleden in Japan, op het eiland Hondo ontdekte.

In zijn vaderland (Midden-Hondo en het ten Zuiden van Hondo gelegen eiland Sjikokoe) kan deze boom, al naar gelang van de standplaats, 20 tot 30 m, soms zelfs 45 m hoog worden; de diameter van de stam (op borsthoogte) varieert dan van 50 tot 100 cm. Hij komt daar voor op hoogten boven zee, variërend van 400 tot 1000 m, in moeilijk toegankelijk, rotsachtig bergterrein, beschermd tegen de wind en in een vochtig en koel klimaat.

Het meest opvallende kenmerk van de Japanse parasolden zijn z'n naalden, of beter gezegd: zijn twee soorten naalden. Evenals bij de *Pinus*-soorten (onze grove den bij voorbeeld) hebben we ook hier langloten en kortloten. De twee naalden van ieder kortlot zijn hier echter geheel met elkaar vergroeid. Deze zg. dubbelnaalden (phyllocladiën) zijn echter niet spiraalsgewijze op het gehele langlot in-

geplant, doch staan aan het uiteinde daarvan, in een krans van 20-40 stuks. Aan deze schermvormig uitstaande kransen van dubbelnaalden dankt de boom zijn naam "parasolden". De dubbelnaalden (8-12 cm lang), die na 2 jaar afvallen, zijn aan de bovenzijde glanzend donkergroen, aan de onderzijde matgroen.

De kegels zijn eirond, 8-12 cm lang en bij rijpheid 4,5-5,5 cm breed; ze staan rechtop en worden — evenals bij de *Pinus*-soorten — pas in het tweede jaar rijp.

De zaden zijn afgeplat en rondom gevleugeld, met de vleugel pl.m. 11 mm lang en in het midden pl.m. 7 mm breed.

Het (kern)hout is geelwit, de jaarringen zijn buitengewoon smal; het hout is zeer licht, rechtdradig en gemakkelijk splijtbaar. Het wordt in Japan bij voorkeur gebruikt voor het vervaardigen van badkuipen.

De Japanse parasolden is winterhard. Hij verlangt een humusrijke, lemige zandgrond, die goed vochthoudend is. Schaduw kan hij goed verdragen en vijanden heeft hij niet (noch zwammen, noch insecten). Een nadeel is, dat hij, vooral in zijn jeugd, uitermate langzaam groeit.

De Dertiende

De dertiende Hubertus-Reünie van de camerajagers zal dit jaar, zoals reeds op pag. 45 van de Zomer-Schouw werd bericht, gehouden worden in de grootste zaal, welke bij Het Nationale Park De Hoge Veluwe ter beschikking is, nl. Restaurant de Waldhoorn. Een grote opkomst ook van belangstellenden uit het buitenland wordt verwacht. Aan deze reünie gaat een prachtige herfststrit, waaraan eveneens door belangstellenden kan worden deelgenomen, vooraf.

Het programma voor 27 oktober luidt als volgt:

10.00 uur

Camerajagers en belangstellenden verzamelen zich in Restaurant de Gelderblom te Ermelo nabij station en stellen zich met hun auto's op langs de spoorbaan in N.O. richting en verklaren zich bereid niet-autobezitters mee te nemen voor de herfststrit.

precies 10.30 uur

Vertrek voor een onvergetelijke herfststrit over het Kroondomein. Onderweg wordt gestopt voor een bezoek aan de wildweide bij Aardhuis.

Geadviseerd wordt een boterhammetje mee te nemen.

pl.m. 13.15 uur

Aankomst in Restaurant de Waldhoorn te Otterlo.

klokslag 14.00 uur

Begroetingssignalen. Iedereen wordt verzocht vóór 2 uur aanwezig te zijn om dit gebeuren zin- en stijlvol te doen verlopen.

14.02 uur

Openingswoord

hierna tot pl.m. 17.15 uur

Maarten Heckman (onze jongste camerajager): Dia-serie met opnamen Veluwe en eventueel ook van het Zwitserse Nationale Park.

Joop Simons: Slipjacht en Nederlandse zoogdieren (geluidsfilm).

Ton Berends: Brabants Landschap, Land-goed Nemelaer (klank-dia-serie).

Pauze

Consumptie(s) (voor eigen rekening) verplicht

Ton Berends en Jan van der Schoor: Diarama Nationale Park De Hoge Veluwe.

pl.m. 18.00 uur

Jachtmaaltijd in Restaurant "Rust een Weinig"; kosten slechts pl.m. f 15,— all in.

Men is niet verplicht hieraan deel te nemen. In de loop van de middag zal het aantal personen, dat deelneemt aan deze maaltijd, door mij worden opgenomen.

Naar wens kunt U de dag inkorten; dan raad ik U aan vóór 2 uur in de Waldhoorn aanwezig te zijn.

Inlichtingen betreffende deze unieke dag worden gaarne, uitsluitend telefonisch, liefst tussen 18.00 en 19.00 uur, door mij verstrekt. **Komt, ziet en geniet!**

Jan Kammeijer, 'De Pastorale', Hanengewei 3, Ermelo. Telefoon 03417-3962.

Beste foto's in De Aanschouw

Op het tijdstip dat dit nummer van De Schouw van de pers komt, is de termijn van inzending voor de lustrum-fotowedstrijd nog niet verstreken. Toch kunnen we nu al mededelen, dat deze wedstrijd een succes zal worden. De heer J.C.H. Oudemans, die heel wat werk voor deze fotowedstrijd heeft verricht, is over het aantal inzendingen niet ontevreden. En zeker niet over de kwaliteit van het ingezonden werk.

Dat laatste kunt u overigens ook zelf beoordelen, want van 13 tot 31 oktober zullen de beste inzendingen in De Aanschouw worden tentoongesteld. De kans is groot dat ook de beste dia's zullen worden getoond.

Nationale Parken in verre landen

N. Prakke-Kley

De redactie van de Schouw schijnt nogal te reizen.

Een tijdje geleden vertelde Mevrouw Vogelzang iets over twee Nationale Parken in Afrika. Dit jaar was ik in het Nationale Park "The Everglades" in Florida. We reizen helaas niet meer zoals vroeger Marco Polo, met wie je in zijn beschrijvingen helemaal mee kon reizen, stap voor stap. Tegenwoordig zet een vliegtuig je ineens neer op de plaats van bestemming en merk je niets van afstand en hoogteverschil. Onze beschrijvingen zijn dan ook maar zeer vluchtig.

De "Everglades" ten Zuid-Oosten van Florida is een moerasgebied van 70 miles in doorsnee en alleen een grote lange autoweg geeft toegang. Af en toe links of rechts een afsplitsing naar een bezienswaardig stuk, dat daarvoor bereikbaar is gemaakt door een wandelpad en aan het begin een klein gebouwtje met adviezen en inlichtingen en soms een klein restaurant.

Bij de ingang is een Bezoekerscentrum, ons na deze zomer welbekend. Eenvoudig van stijl in hout opgetrokken, wat daar veel voorkomt, en van binnen zeer efficiënt. Er draait een filmpje over de streek en de geschiedenis en het tot stand komen van het Park. Behalve dat men inlichtingen kan vragen, liggen er folders en mooie briefkaarten. Als je een van de zes telefoons opneemt, krijg je nog meer informatie, begeleid door prachtige dia's. Zo kunnen vele mensen tegelijk zich een idee vormen, voor ze het Park ingaan.

Midden in het Park aan de kust ligt een soort centrum, vanwaaruit men tochten te voet en te water kan maken onder leiding van Rangers. Op één zo'n trail door de jungle was onze Ranger een meisje, doctor in de biologie. Behalve rondleiden moeten zij ook waarnemen en aan de verschillende universiteiten rapporteren over de studie-onderwer-

pen. O.a. spinnen en vlinders, b.v. de zebra-vlinders, die daar heel bijzonder zijn. Ook hier zit men in zorg over dit unieke moeraslandschap met al die mooie vogels, zoals ibissen, reigers in alle kleuren, ooievaars, pelikanten enz., omdat er indertijd onbezonnen kanalen zijn gegraven voor de waterhuishouding van Florida en daardoor zout water te ver het land inkomt.

The Key's, een lange rij eilanden zo als bij ons de Waddeneilanden en ook een pleisterplaats voor trekvogels door de vele ondiepe plekken in het water, liggen ten Zuiden van de "Everglades". Een van die eilandjes is sinds een jaar beschermd door het Rijk en behalve voor studiedoeleinden verboden voor iedereen. Daar dobberden we in ons bootje en mochten geen voet aan wal zetten. Maar de "Care-taker", een man die daar al twintig jaar woont, was snel bepraat en gaf ons nog een kleine "tour". Hij kende alle bomen en planten bij naam en leidde ons door een warme, dichte jungle, waar de ene boom de andere staat te wurgen, vlinders geruisloos vliegen en spinnen aan draden hangen. Het eiland heet Lignum Viteae, naar een boomsoort die door het vele kappen erg zeldzaam is geworden. Men gebruikte dat hout voor onderdelen van machines en industrie. Het is zo zwaar, dat het zinkt in water en er zit een olie in, die als smering werkt en geneeskrachtig is. Aan het eind van dat pad door de warme stilte van het oerwoud wordt ons nog verteld over giftige bladen en beten van spinnen die dodelijk zijn, zodat ons — komende uit het tamme Hollandse klimaat — een rilling over de rug loopt. Maar... we zijn aan het einde, kijken met voldoening terug naar het eiland, waarvan we iets van zijn geheimen hebben mogen zien.

Vroeger woonden in die streek alleen India-

Snowy Egret

nen, die leefden van visvangst. Alleen het allerlaatste eiland was al in 1500 in Spaanse handen. Weliswaar zeerovers, maar ze bouwden een mooie stad, die er nog ten dele is met houten huisjes en smalle straten.

In een van die huizen was Audubon te gast op zijn reis- en zwerftochten door Amerika. Dat was zo begin 1800, nog in de tijd dat b.v. de Staat Florida d.m.v. aanplakbiljetten £ 200 uitloofde voor het hoofd van een "chief" van de Indianen. Deze Indianen, die al lang in contact stonden met de Spanjaarden en konden lezen, namen wraak door zo maar een stel blanken te doden, waarbij een bekend bioloog Dr. Henry Perine omkwam. Maar nu Audubon, de bekende John James Audubon, als Fransman geboren op Haiti in 1785. In 1803 stuurde zijn vader hem naar Amerika om daar op zijn bezittingen te wer-

ken. Vrinden van zijn vader boden hem ook werk aan, maar hij hield het nergens lang uit en besteedde steeds meer tijd aan het schilderen van vogels, die hij op zijn zwerftochten tegenkwam.

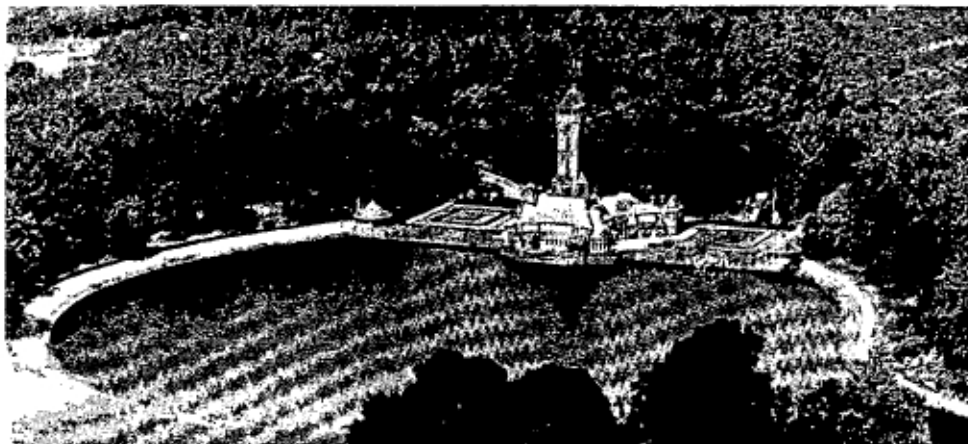
Langzamerhand bekend geworden, logeerde hij dan vaak bij vrinden en kennissen en zo werkte hij ook langere tijd op Key West. Dat zelfde huis is nu – nog net op tijd voor de sloop – tot museum ingericht, waar o.a. een van die "Elephant Folio's" ligt.

Wijlen de Heer Wigman schreef in de Apeldoornse Courant nog het volgende over het uitgeven van het werk van Audubon:

Dat ons land nog altoos op typografisch gebied een goede roep geniet – denken wij aan de wereldvermaarde atlanten van Blaeu of de vele oude prachtwerken op botanisch en entomologisch gebied – wordt weer eens bewezen door het in Nederland drukken van het grote vogelwerk: John James Audubon "THE BIRDS OF AMERICA".

Deze ornitholoog geniet in de V.S. nog altoos een bijzondere roep en een natuurhistorisch orgaan van hoge standing, dat ik geregeld van een relatie ginds ontvang, draagt zelfs zijn naam. Hij leefde van 1785-1851, werd in Les Cayes op Haiti geboren en door J.L. David, een pathetische schilder van Franse historietafereelen, onderwezen. Echter richtte de jonge John zijn zinnen op de levende natuur en meer in het bijzonder de vogelwereld van Amerika, waarheen hij in 1805 emigreerde en als farmer in Pennsylvania begon. Weldra lokte hem evenwel het ongebonden leven der wildernis naar Kentucky, dat hij te land en te water kris en kras doorkruiste. Het vogellevens van de USA en de onbekende gebieden ervan trokken de jonge onderzoeker sterk aan; hij bereisde o.m. de Mississippi, Florida, Labrador en de Missouri. Overal tekende hij de vogels op schilderij-achtige aquatintplaten, totaal 435. Hij wilde van de indrukwekkende natuur, die toen reeds snel veranderde, zoveel mogelijk uitbeelden en daarom zette hij zijn onderwerpen in landschappen, die vaak met planten, insecten en reptielen werden opgevuld en gestoffeerd. Niet iedereen zal dit even mooi hebben gevonden, doch de vogels, waar het Audubon speciaal om te doen was, zijn levenswaar, omdat hij hen in alle fasen buiten had leren kennen en fors op het doek wierp. Elke plaat vertoont een complete familie, vaak in jeugd- en volwassenstadium, hetgeen de wetenschappelijke waarde verhoogde.

Toen de jonge artiest zijn 435 platen voor de grote avifauna van Amerika compleet had, zocht hij naar een uitgever voor tekst en illustraties, doch het land was er nog niet rijp voor. Wat Audubon niet naar

Jachtslot Sint Hubertus

het levende voorbeeld had kunnen schilderen, verwezenlijkte hij aan pas-geschoten of zelfs levende vogels door middel van een frame uit ijzerdraad, dat de natuurlijke houding waarborgde. De taxidermie, die in het moderne Amerikaanse museum een hoge trap bereikt, was in zijn dagen nog volkomen onbekend. Hij reisde met zijn levenswerk ten einde raad naar Engeland, waar hij er meer begrip voor hoopte te vinden. En ziet, in een periode van elf jaar (1827-1838) groeide er de eerste uitgave van een monumentaal werk, verdeeld over vier zeer grote (olifantsformaat) folio delen. De Britten hebben een fijne neus voor artistieke en wetenschappelijk verantwoorde ornithologische illustratie en de werken, die daarmee verschenen, zijn onbetaalbaar geworden. Namen als die van Dresser, Elliot, Gould, Thornburn, Lilford, Millais, Rothschild e.a. leven door hun boeken voort; ze kosten — indien ooit verkrijgbaar — een fortuin. Audubon staat met "The Birds of America" zeer hoog genoteerd bij de liefhebbers. Toch werd Ao 1928 in Londen op een auctie een exemplaar voor £ 1275.— aangeboden en dit zou hedendaags een belachelijke prijs betekenen. De herdruk, die men thans in samenwerking met de Johnson Reprint Corp. onderneemt bij het *Theatrum Orbis Terrarum* (Amsterdam) ligt er niet om en getuigt van Oudhollandse daadkracht en ondernemingslust. Zij verschijnt nog dit jaar in 2 edities, nl. een in 36 afleveringen voor 5400 dollar. De andere wordt uitgegeven in 4 ledere banden voor 6500 dollar. Dat zulke kostbare werken met de allergrootste zorgvuldigheid en op top-druktechniek worden uitgevoerd, is duidelijk en daarom schenkt het voldoening, dat in ons kleine Nederland krachten en liefde gevonden worden, die zulk een precieze uitgave aandurven.

Vliegende mieren

B. Schäffner

Waarschijnlijk hebt u zich ook wel eens verwonderd over de — meestal plotseling en talrijk optredende — insecten die zo erg op mieren lijken, maar vleugeltjes hebben.

Welnu, het zijn inderdaad mieren. De normale werkmier is min of meer geslachtsloos. In een bepaalde tijd van het jaar ontwikkelen zich in een nest echter ook vrouwelijke en mannelijke dieren. En die hebben dan vleugels. De vrouwtjes worden in de vlucht bevrucht en verliezen daarna hun vleugels. De mannetjes gaan na de bevruchting betrekkelijk gauw dood. Een natuurlijke dood overigens, dus geen slachting zoals bij de bijen. De bevruchte vrouwtjes, de zg. koninginnen, proberen in een bestaand nest te komen, hetgeen bij de meeste soorten slechts zelden lukt. Of ze vormen ieder een nieuwe staat. Welke van de twee mogelijkheden plaats vindt, hangt af van de soort. Bij de rode bosmieren proberen ze in een bestaand nest te komen.

De bruidsvluchten vinden het hele jaar door plaats, van april tot oktober, maar het zijn steeds andere soorten of groepen van soorten. De bosmieren op De Hoge Veluwe vliegen omstreeks april-mei.

Natuurverarming en natuurbescherming

L. Nagelsmit

Aan Noach kan men de eerste actie tot redding van dieren toeschrijven in de geschiedenis der mensheid. Hij was de eerste mens, die werd geconfronteerd met het probleem der natuurbescherming.

Het natuurbeschermingsvraagstuk was er al eerder; als de mens in Genesis 1 : 26 het beheer wordt opgedragen over de vissen der zee en de vogels in de lucht, over het vee, alsmede over het kruipend gedierte, dan kan dat worden beschouwd als een opgave aan de mens. De mens wordt toegestaan de vruchten te plukken, doch de boom te laten staan.

De invloed van de mens.

De invloed van de mens op de natuur was in het begin van zijn bestaansgeschiedenis gering te noemen. Zijn technische hulpmiddelen waren bescheiden en aan ruimte was geen gebrek. Het zou duizenden jaren duren, alvorens het handelen van de mens zo zwaar op het natuurlijk milieu ging inwerken, dat het ecologisch systeem in gevaar ging komen. Het bewust in stand houden van de natuur, waarmede de mens zelf onverbrekkelijk is verbonden, begon echter pas in de negentiende eeuw min of meer gestalte te krijgen. Enerzijds was de technisch-industriële revolutie daartoe aanleiding, anderzijds ontstond er een groeiende behoefte aan contacten met de natuur, zowel onder kunstenaars (impressionisten) als onder de groep van belangstellenden in de bloei der natuurwetenschappen, die zich in Nederland schaarden achter mannen als Heimans en Thijssse.

Natuurverarming.

Ten tijde van het bewustwordingsproces m.b.t. de natuurbescherming in de negentiende eeuw was echter al een onherstelbare schade aan de natuur toegebracht. Sommige berekeningen geven aan, dat sinds het begin

van de jaartelling ongeveer 100 soorten zoogdieren en evenveel vogelsoorten zijn uitgestorven als gevolg van onwetendheid en onverschilligheid van de mens.

Hoe weinig men zich aanvankelijk bewust was van de verstrekkende gevolgen van het uitsterven van diersoorten, moge blijken uit de omstandigheden, dat b.v. de blauwbok, een Kaapse antiloop pl.m. 1800 en Stellers zeehoe pl.m. 1768 van de aarde verdwenen, zonder dat deze feiten in belangrijke mate de aandacht trokken; zelfs toen op 14 augustus 1883 in Artis de laatste Kaapse quagga stierf, werd dit niet alom als een onherstelbaar verlies gevoeld. Onherstelbaar was het echter wel; een diersoort die uitgestorven is, kan niet meer worden teruggehaald. De pogingen door kruising van huisrunderen hun stamvorm, het oerrund, terug te fokken hebben bewezen, dat slechts een dier verkregen wordt, dat alleen uiterlijk op de uitgestorven soort gelijk.

Uit de groep diersoorten, die momenteel over de gehele wereld gevaar lopen uit te sterven, wordt hier een willekeurige greep gedaan: ijsbeer, krokodil, visotter, paradijsvogel, neushoorn, witte kraanvogel, koala-beertje, walvis, vinvis, landleguaan van Galapagos, dwergnijlpaard, arend, valk, ocelot, panter, tijger, panda, orang-oetan, gorilla, jachtluipaard en Ceylon-olifant.

Korte historie der natuurbescherming

Toch werden er in het verleden wel maatregelen genomen, die als natuurbescherming zijn te kwalificeren, b.v. de overeenkomst van 1676, waarbij de Prins van Oranje en de Staten van Holland tegenover de magistraat van 's-Gravenhage de verplichting op zich namen het Haagsche Bos ten eeuwigden dage in stand te houden. Het was de Duitse natuurvorser Alexander von Humboldt, die als een

van de eersten wees op de noodzakelijkheid van natuurbescherming en het woord "natuurmonument" invoerde. In 1872 gingen de Verenigde Staten over tot het instellen van nationale parken voor "the benefit and the enjoyment of the people".

In Afrika werd in 1889 in de Belgische Congo het eerste wildreservaat, het Albertpark, opgericht; nauwelijks tien jaar later gevolgd door de stichting van het Kruger Wildpark in Zuid-Afrika. In vrijwel alle delen van de wereld — met name in Europa, de Verenigde Staten en Afrika — werden in de laatste zeventig jaar belangrijke natuurgebieden onder bescherming gesteld, hetzij door particulier initiatief, hetzij door de overheid.

Nationaal en internationaal groeide de natuurbeschermingsgedachte door de oprichting van organisaties, die zich zowel bezighielden met de verspreiding van deze idee als met aankoop van belangrijke natuurgebieden. In Nederland waren dat na 1900 de Nederlandse Vereniging tot bescherming van vogels (1901) en de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland (1905).

Er is in korte tijd veel tot stand gekomen, ook in mondiaal verband, maar het aantal aanvallen op de natuur neemt sneller toe dan de georganiseerde natuurbescherming. De grootste gevaren, die de natuur bedreigen zijn: de vervuiling van lucht, water en bodem, stroperij, vergiftiging door biociden, overbevissing, planloos kappen en verkeerde cultuurtechnische en landbouw-methoden, waardoor roofofbouw wordt gepleegd op de bodem.

Toen in de jaren vijftig een groot aantal Afrikaanse landen zelfstandig werden, ontstond er in de kringen van natuurbeschermers grote ongerustheid. De vraag was wat er van natuurbescherming in deze landen terecht zou komen. Met de bedoeling met de Afrikaanse leiders maatregelen te bespreken, die nodig zouden zijn om de hun toevertrouwde natuurschatten goed te beheren, werd in september 1961 te Aroesja in Tanganjika een Internationaal Wildlife Conference gehouden. Hieraan namen vertegenwoordigers deel

van Afrikaanse en niet-Afrikaanse landen, alsmede een aantal internationale organisaties als de Internationale Natuurbeschermings Raad (I.U.C.N.), de Internationale Jachtraad, de Unesco en de F.A.O.

De Afrikaanse leiders verklaarden alles te doen, wat in hun vermogen lag en dit zijn geen loze woorden gebleken.

Aan goede wil en weloverwogen projecten ontbreekt het in Afrika niet, zomin als elders in de wereld. Daar staat tegenover dat de vernietiging van flora en fauna in steeds sneller tempo plaatsvindt en dat de natuurbeschermers en hun organisaties en ook de regeringen van veel landen letterlijk en figuurlijk met lege handen staan; voor doelmatig en efficiënt natuurbeheer is veel geld nodig. Het mag dan ook als een gelukkige omstandigheid worden beschouwd, dat in 1961 in Zürich het World Wildlife Fund (W.W.F.) werd opgericht, waarvan de voornaamste doelstelling is projecten voor natuurbescherming over de gehele wereld financieel mogelijk te maken. Prins Bernhard werd bereid gevonden het beschermheerschap en het voorzitterschap van de raad van beheer op zich te nemen.

Hetgeen tot dusverre ontbreekt is de krachtige steun van de openbare mening in de strijd om het behoud van de natuur en daardoor ook de bereidheid geld ter beschikking te stellen ten einde deze strijd succesvol te voeren. De mens zal zich bewust moeten worden van de verantwoordelijkheid, die hij bij zijn schepping heeft meegekregen. Immers alleen de mens en hij alleen kan de schade, die hij de natuur toebrengt, voorzien en voorkomen. Bovenal zal hij moeten beseffen, dat hij zijn nageslacht niet mag beroven van de schoonheid van de natuur in al haar fascinerende verschijningsvormen.

Ten einde deze doeleinden mondiaal te verwezenlijken is een zekere decentralisatie onmisbaar. Daarom zijn er in verschillende landen (o.a. Engeland, Verenigde Staten, Zwitserland, West-Duitsland, Oostenrijk en Nederland) fondsen gesticht als afdelingen van het W.W.F. Onder de naam Natuur-Noodfonds Nederland (N.N.N.) is in 1963 in

Nederland deze afdeling opgezet. Het fonds heeft de volgende taak op zich genomen: "het Nederlandse volk ervan te doordringen, dat het zijn (financiële) bijdrage moet leveren om de strijd te kunnen voeren voor het behoud van de laatste stukken vrije natuur, m.a.w. het leefbaar houden van Nederland". Hieronder volgen enige projecten, die door of onder auspiciën van het W.W.F. zijn uitgevoerd:

1. het voeren van actie tot behoud van de witte neushoorn in Oeganda;
2. op IJsland de aankoop van een loofbos ter grootte van 800 km²;

3. aankoop van de Cota Donana in Spanje, 6500 ha in de delta van de Guadalquivir, waar de laatste keizerarenden van West Europa broeden;
4. van Hunters hartebeest, een zeldzame antilooop in Kenia, die in zijn bestaan werd bedreigd, werd een aantal overgebracht naar het Tsavo National Park;
5. pogingen om de orang-oetan in Noord-Borneo te behoeden voor uitsterven door het opfokken en uitzetten van ouderloze dieren in het Bako National Park in Sarawak;
6. het uitzetten van havikken in Nederland.

In 't verleden ligt het heden

(in het nu, wat worden zal)

Enige jaren geleden schreef de Heer Langenbach een aantal zeer interessante artikelen voor De Schouw over een brok geschiedenis van Hoenderloo. De redactie plaatste deze bijdrage in de nummers van 1966 en heeft gemeend U deze vervolgserie, naar aanleiding van het lustrumjaar, in enige afleveringen, nogmaals aan te bieden. Daar gaan we dan.

De ontdekking van Hoenderloo

"Toen wij eindelijk op Pampels hoogen bergtop stonden, zagen wij nog éénmaal terug naar gindsche lieflijke vallei..."

ds. O.G. Heldring, 1840

Twee predikanten, Heldring en Graadt Jonckers, togen vergezeld van een gids, vanaf Beekbergen in zuidwestelijke richting. Het was een zware wandeling, want het doel van de tocht was de huttenkolonie Hoenderloo, een jonge nederzetting in een heidevallei aan de andere kant van het Grote zand, normaal reeds een voetreisje van anderhalf uur. Die dag stond er echter een stormachtig zuidwester, zodat de zanden

roerig waren en het opstuivende zand de wandelaars in het gezicht geselde. Soms waren de rukwinden zo hevig, dat het onmogelijk was er tegenop te tornen en de mannen, liggend achter een heuvel, moesten wachten tot de windkracht geringer was geworden.

Eindelijk, na uren ploeteren, lag het kolonistendorp voor hen, als een oase in de woestijn. Een prachtige heidevallei omsloten door heuvels met hier en daar de door akkertjes omgeven hutten der heidepioniers. "Hier hebt gij", zei de gids, "het nieuwe dorp Hoenderloo vóór u. Ginds aan het einde der vlakte verheft zich de Pampel met zijne groene kruinen en daar hebt gij wederom niets dan zandwoestijnen."

Op een mooie zomerdag zou het gezelschap zeker geruime tijd op die heuvelkam, aan de rand van het Hoenderlose veld hebben

doorgebracht, genietend van het prachtige uitzicht over een groot deel van de woeste Veluwe. Het weer was er echter niet naar om met genoeg lang te toeven en vooral dominee Heldring was verlangend van meer nabij het jonge dorpje, dat toen uit twee dozijn plaggehutten en huizen bestond, in ogeschouw te nemen.

De eerste woning, die zij binnentraden, was van de weduwe G. Hol. Vrij kort na vestiging, meer dan twintig jaar tevoren, had deze vrouw haar man verloren, maar samen met haar kinderen was het haar gelukt het boerderijtje met zes schepel (amper een bunder) land in stand te houden. Behalve boerin en herderin was de weduwe Hol ook vroedvrouw en deze functie, waaraan in een nieuwe gemeenschap het eerst behoefte bestaat, zal haar een zeker aanzien hebben gegeven.

Dat vrouw Hol het niet gemakkelijk heeft gehad, staat vast, maar dat zij zich daarom nog niet ongelukkig voelde, bewees haar hof: als een der weinige met fleurige bloemen bezet. Haar dankbaarheid voor hetgeen het leven haar had geschonken, vertolkte zij met een gebaar dat meerzeggend was dan duizend woorden: op haar akker bracht zij met haar beide handen wat koren tezamen en toonde het haar bezoekers...

De pleiters

Het volgende bezoek gold het huis van Bijdam, de winkelier, die zich in 1835 had gevestigd en dus behoorde tot de groep van jongere pioniers. In betrekkelijk korte tijd had deze actieve en veelzijdige man (kruidenier, landbouwer, herder, steenbakker en metselaar) het reeds ver gebracht.

Dominee Heldring zette zich in de primitieve winkel neer op een zoutzak en begon een gesprek met Bijdam, terwijl diens vriendelijke echtgenote aan ds. Graadt Jonckers de woning liet zien.

Wat later kwam de buurman van Bijdam binnen, de grijze Aalbert Brinkenbergh, die reeds in 1813 als tweede pionier voor het eerst zijn spade in de Hoenderlose bodem had gestoken en het sindsdien tot vrij grote

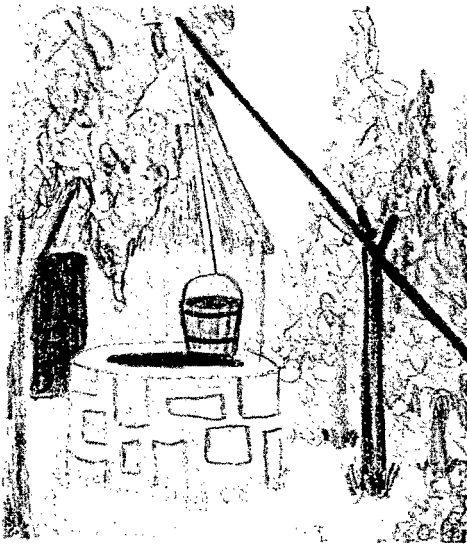
welvaart had gebracht. Daarom, maar wellicht nog meer om zijn markante persoonlijke eigenschappen had hij de titel Koning van Hoenderloo verworven. Met zijn zes kruisjes was hij nog altijd een vitaal man, groot, breedgeschouderd en fiks gespierd.

Allengs vormde zich een kring van ingezetenen om de beide dominees en het werd een merkwaardige vergadering daar in die woning van Bijdam, een bijeenkomst die, naar achteraf is gebleken, voor Hoenderloo van beslissende betekenis is geweest. De mannen van Hoenderloo, in het bijzonder Brinkenbergh en Bijdam, moeten hebben aangevoeld dat die vreemde bezoekers de mensen waren, die de nederzetting op dat moment nodig had.

Dominee Heldring luisterde en vroeg, vernam veel merkwaardigs over de geschiedenis van het huttendorp en nam kennis van de wensen die onder de bevolking leefden. Hij zal geen toezeggingen hebben gedaan, maar scherp moet zich voor zijn geestesoog de taak hebben afgetekend, die hij zou trachten te vervullen: voor deze nederzetting een put, een school en misschien eens een kerk. Ten slotte moesten de bezoekers verder, maar de mannen van Hoenderloo vergezelden hen, ten einde geen kans te missen om hun belangen te bepleiten. Bij de Pampel lokte de hoge top van de Franse berg tot beklimning en nog eenmaal keken zij terug naar de vallei.

Wie weet, mijmerde dominee Heldring op die plaats, wie weet of niet reeds binnen weinige jaren hier een dorpsschool, ginds een put, ja misschien na een eeuw, een kerktoeren zich in deze nog bijna geheel woeste vlakte verheffen zal. Wie weet wat al hutten en huizen hier zullen verrijzen? Dat vrede en rust in hetzelfde bestendig wone!

Dat was in de nazomer van 1839. Vijf jaar later was er een put, in 1846 een school (nadat reeds twee jaar eerder met het geven van onderwijs was begonnen) en reeds in 1858 werd de kerk ingewijd. Dat dit alles in zo korte tijd tot stand kwam was niet in de laatste plaats aan dominee Heldring zelf te danken.

De put

Zo denken we dat de put is
En zo is hij

De dominee en de put

"Daar staat ook een verhaal van een put en van een' water", zeide ik, "en nog van een ander water en van eenen anderen dorst..."

ds. O.G. Heldring, 1845

"Die dominee heeft wat voor ons gedaan", vertelde Aalbert Brinkenbergh lovend, "hij kwam maar op zijn voetjes van over de Rijn of het zo niets was; bij nacht en ontij heeft hij ons bezocht. Aan hem danken wij de put: 't is een beste."

Een bezoeker van Hoenderloo, dominee Herman de Ridder uit Gouda, tot wie deze woorden werden gericht, had tevoren het boeiende verhaal van het tot stand komen van de waterput vernomen en had, bij een wandeling door het dorp, ook reeds kennis kunnen nemen van de grote waardering van de bevolking voor de predikant van Hemmen.

Deze had zijn Goudase collega aanbevolen een kijkje in Hoenderloo te nemen en zo werden merkwaardigerwijs drie toeristisch aangelegde dominees de voorlopers van de vele gasten, die het heidedorp in de loop der jaren bezochten.

Het uitstapje van dominee Herman de Ridder vond plaats op 31 mei 1850, dus elf jaar na het eerste bezoek van de eerwaarde heren Heldring en Graadt Jonckers. De put was toen al zes jaar in gebruik en de Hoenderlose jeugd werd reeds onderwezen in een echte school.

Dominee Heldring

Otto Gerhard Heldring werd op 17 mei 1804 te Zvenaar geboren. Hij studeerde in Utrecht en werd in 1827 bevestigd als predikant van Hemmen. Zijn grootvader van moederszijde was dominee in Pfalzdorf, een nederzetting bij Kleef. Reeds als kind logeerde Otto Heldring vaak bij zijn grootouders in Pfalzdorf en ook later ging er welhaast geen jaar voorbij dat hij niet enige tijd in de buurt van Kleef vertoefde.

De geschiedenis van Pfalzdorf vertoont veel overeenkomst met die van Hoenderloo; ook daar een kolonie gesticht door uitgerangeerden, die zonder hulp van buitenaf zich een bestaan hadden verworven.

Dominee Heldring was een scherp waarnemer en Pfalzdorf leerde hem dat de slavernij die hij verafschuwde en de openbare armenzorg waar hij niet van hield, onder bepaalde omstandigheden als overbodige en ongewenste instellingen konden worden beschouwd; Pfalzdorf schonk de jonge dominee een levensovertuiging.

Het is geen wonder dat, toen hij vernam van een dergelijke kolonie in een pril stadium op de Veluwe, hij verlangend was deze te zien. Reeds zijn eerste bezoek, hierboven beschreven, schonk hem de overtuiging in eigen land een object te hebben gevonden, dat een levend bewijs vormde voor de juistheid van zijn inzichten.

Daar lagen immers vierentwintig hutten, waarvan de bewoners, die met niets waren begonnen, zich onafhankelijkheid hadden verworven. Hij begreep ook dat een kleine injectie van buitenaf een enorme stimulans zou betekenen en de kolonisten de kans zou bieden zich boven het stadium van primitiviteit te verheffen.

In de zesde jaargang van de Gelderse Volksalmanak, waarvan hij oprichter en eerste redacteur was, plaatste hij een artikel over het pioniersdorp.

Het resultaat daarvan was, dat giften binnenstroomden tot een bedrag van f 1200,- (een onbekende gever schonk f 1020,-), zodat kon worden begonnen met het bouwen van een put.

Zuiver water

De watervoorziening van de heidekolonie was erbarmelijk. Uit een in de grond gegraven ton kon na perioden van regenval enige tijd worden geput, maar meestal waren de bewoners aangewezen op de vennen in het Deelense veld en op het "drabblig vocht dat langs de schapentreden hier en daar in delten nederliep, om daar in stilstand te verzuilen" (Bar. Sloet, 1843).

En voor het verkrijgen van dat drabblig vocht moesten de bewoners soms tochten van uren ondernemen.

Het bouwen van een put werd aanbesteed voor f 82,75, maar helaas was de opzet te beperkt, omdat het op een bank stagnerende oppervlaktewater voor bronwater werd gehouden. Omdat de put, toen deze gereed was, te weinig water gaf, besloot men nog wat dieper te graven. Toen de put echter een voet was uitgediept, zakte al het water weg; de harde laag was doorbroken.

Na deze mislukking ondernam ds. Heldring pogingen om te komen tot het graven van een beek vanaf een venengebied, dwars door de heuvels naar het dorp, hiervoor kreeg hij echter onvoldoende medewerking van de autoriteiten.

Toen de goede gever van de f 1020,- ongeduldig begon te worden, besloot hij de zaak groots aan te pakken. In Bennekom ontdekte hij de bekwame puttenbouwer Jan Paul, die bereid bleek het graven van de put aan te nemen: f 150,- voor de eerste tachtig voet.

Enorm waren de moeilijkheden die moesten worden overwonnen, maar de doortastende dominee liet zich niet ontmoedigen. In Arnhem werden de materialen van de karren geroofd, tijdens het passeren van deze, zodat de dominee zich genoodzaakt zag ze in 't vervolg te begeleiden. Daarbij gebeurde het op een keer dat hij 's nachts vijf uren verdwaalde met drie kalkkarren. Bijzonder teleurstellend was, dat er bewoners van Hoenderloo waren, die zich niet ontzagen 's nachts de putstenen te stelen; ook dat was echter voor ds. Heldring geen reden zich terug te trekken.

Paul ging het ook al niet voor de wind. Toen de put twintig voet diep was, stiet hij op een harde laag en zag hij zich genoodzaakt opnieuw te beginnen. Later kwam er een volkbreuk, waardoor het zand rond de put zo vastplempte, dat er geen beweging meer in was te krijgen en veel grond aan de buitenkant moest worden weggegraven. Het was toen nodig planken schorten te plaatsen om de losse grond tegen te houden.

Portret van ds. O. G. Heldring uit diens boekje *Leven en Arbeid* (1881).
De fotografische reproductie werd vervaardigd door de heer J. Marris te Ughelen.

hetgeen later de redding werd van de grijze puttengraver. Juist toen deze namelijk op vijftig voet bewijzen van bronwater had gevonden, begon de losse uitgraven aarde te schuiven, maar de schotten hielden het. Met tranen in de ogen bracht de oude man de dominee verslag uit van het gebeurde. "Hetgeen mijn ongeluk scheen te zijn", zei hij, "was in het eind de redding van mijn leven."

Eindelijk werd het werk met succes bekroond en kon dominee Heldring naar Hoenderloo reizen om de bevolking uit te nodigen de put in gebruik te nemen. Gans Hoenderloo verzamelde zich, tot de kinderen en grijsaards toe; een schare van gelukkige mensen.

Water als wijn

Wat wij thans zouden beschouwen als een vervelend ploeterwerk, werd in het hutten-dorp Hoenderloo een feest van belang. In twee uur tijds werden rond vijfhonderd emmers water geput en het peil was toen nog niet van betekenis gezakt.

Daar heeft toen stellig de oude Jan Paul staan toe te kijken, trots op het degelijke stuk werk van zijn handen. Brinkenberg, de koning, was uiteraard present en evenals Bijdam zal hij gedacht hebben aan het eerste bezoek van die merkwaardige dominee, die een put belangrijker vond dan een kerk. Vrouw Hol zal genoeg beleefd hebben aan de kinderen die zij had gebakerd en die elkaar nat gooiden met zuiver water en Heldring zou geen dominee zijn geweest als hij op dat glorieus moment niet had gesproken over Johannes vier.

"Heeft mijnheer het water uit de put al geproefd?", vroeg zes jaar later Aalbert Brinkenberg aan zijn bezoeker, "o, 't is zo lekker water — water als wijn..."

wordt vervolgd

Kwarts

Chemische formule SiO_2

S. Boekhoff

Van alle mineralen die er zijn is kwarts één der meest verbreide. Sommige zandstenen bestaan voor bijna 100 % uit kwarts, evenals sommige kwartsieten.

Wil men een mineraal als edelsteen gebruiken, dan is de hardheid belangrijk. Voor stenen in ringen moet men geen zachte mineralen nemen. Ze worden te makkelijk gekrast en de steen krijgt een dof uiterlijk.

Om de hardheid van mineralen te vergelijken is een schaal opgesteld, de zogenaamde schaal van Mohs. Deze schaal geeft de mineralen in volgorde van opklimmende hardheid. Hier volgt deze schaal:

1. talk	(met de nagel te bekrassen)
2. gips	(moeilijker met de nagel te bekrassen)
3. calciet	} (min of meer makkelijk te bekrassen met een gewoon mes)
4. fluoriet	
5. apatiet	
6. veldspaat	(slechts met een stalen mes te bekrassen)
7. kwarts	(met kwarts kan men vensterglas bekrassen)
8. topaas	} (hiermee kan men kwarts bekrassen)
9. korund	
10. diamant	

Wordt een mineraal door topaas gekrast en krast dit mineraal kwarts, dan ligt zijn hardheid tussen 7 en 8. Men zegt dan meestal hardheid 7.5: Kwarts is dus een behoorlijk hard mineraal en is dus goed als siersteen te gebruiken.

Kwarts is vrij bros, dus makkelijk stuk te slaan (pas op voor wegspringende splinters!). De breuk is glasachtig glanzend.

Het soortelijk gewicht van kwarts is 2.65.

De kleur van kwarts is wit, grijs, blauwachtig of bruinachtig. Die met uitgesproken kleuren

hebben andere namen en daarover vertel ik later meer.

De witte kwarts (witte kiezelsteentjes in het grind), ook wel *melkkwarts* genoemd, dankt zijn ondoorzichtigheid aan microscopisch kleine luchtbelletjes.

Kristallijne kwartsen

Deze kristallijne kwartsen zijn uitgekristalliseerd, hetzij uit het magma der aarde (primaire kwartsen), hetzij uit kiezelzure oplossingen die in rotsspleten terecht kwamen (secundaire kwartsen). In het laatste geval verloopt de kristallisatie zo, dat de lengterichting van het kristal loodrecht op de wanden van de spleet komt. Er ontstaat zo *stengelkwarts*. Deze stengeltjes, dicht opeen, zijn zelfs wel tamelijk vaak waar te nemen in de kwartsbandjes van onze zwerfstenen. Kwartsgangen komen in allerlei gesteenten voor.

De heldere doorschijnende kleurloze kwarts wordt *bergkristal* genoemd.

Lichtgele kwarts heet *citrien*. Ten onrechte noemde men deze stenen wel topaas. Zeer gebruikelijk is thans de naam topaascitrien, wat dus alleen duidt op een topaaskleurige citrienkwarts. Citrien is ook kunstmatig te maken, namelijk door amethyst zeer hoog te verhitten. Bij bosbranden in gebieden waar amethyst aanwezig is veranderen de amethysten in citrien. De kleur van de gebrande amethysten is echter donkergeel tot oranjebruin, in tegenstelling tot de natuurlijke citrien, die licht, haast bleekgeel is.

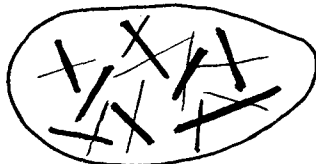
De violette kwartskristallen heten *amethyst*. *Rookkwartsen* zijn donkerbruine doorzichtige kwartskristallen. Zij ze geheel pikzwart dan heten ze *morion*.

Alle kwartsen worden onder invloed van radioactieve stralen rookkleurig. Als we dus maar lang genoeg doorgaan met kernexplosies, wordt de wereld er ook, wat de kwartsvariëteiten betreft, beslist saaier op. Nadat dieren- en plantenleven voor een deel is vernield, grijpen we ook in de wonderen van de dode natuur in.

De *rozenkwarts* heeft een licht- tot donkerroze kleur. Mooie kristallen ervan zijn zeer zeldzaam.

Kwarts met insluitsels

Het komt voor dat een kiezelzure oplossing ook nog andere opgeloste stoffen bevat. Bij uitkristallisatie ontstaan dan andere kristallen in het kwartskristal. Soms steken deze kristallen zelfs buiten het kwartskristal uit, zoals bij voorbeeld bij toermalijnkristallen in kwarts. Als zwarte toermalijnaaldjes in glasheldere bergkristal voorkomen, vormt dit een fraai geheel.

Kwarts met zwarte toermalijnaaldjes

Deze insluitsels kunnen ook bestaan uit chloriet, die de steen dan een groenachtig uiterlijk geeft. Soms zit het chloriet ook nog als groene schilfertjes buiten op de steen.

Ook rutiëlnaalden met een bruinige goudglans kunnen ingesloten zijn.

Wanneer fijne asbestnaaldjes, evenwijdig aan elkaar, zijn ingesloten, krijgen we de zogenaamde pupillenkwartsen; hiertoe behoren: kattenoog, tijgeroog en valkenoog.

Kattenoog

Prasem is een kwarts met uitsluitsels van groene hoornblende.

De groene *aventurijn* heeft groene chroomglimmer insluitsels. Blauwe aventurijn bestaat ook. Wat hier de oorzaak van de blauwe kleur is, is mij onbekend.

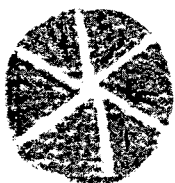
Soms vindt men in kwarts dendrieten. Dit zijn "boompjes", die ontstaan nadat de kiezelmasa al stijf is geworden en die bestaan uit uitgekristalliseerde mangaanoxyde- of ijzerdeeltjes.

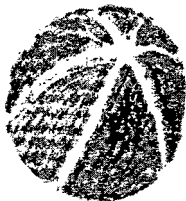
Kwarts met dendrietten

Ook in rozenkwarts komt dit voor.

Het verschijnsel van asterisme ontstaat doordat fijne naaldjes in het gesteente zijn, die in rijen liggen, die elkaar onder hoeken van 60 graden snijden. Meestal zijn het rutielnaaldjes. Deze buigen het licht, dat dan in strepen onder hoeken van 60 graden is te zien als een ster. Dit verschijnsel komt goed uit als deze stenen bol geslepen worden; de ster draait mee bij bewegen van de lichtbron. Ook is er een puntvormige lichtbron voor nodig: de zon, een gloeilamp; en geen t.l.-buizen. Er bestaat sterkwarts en sterrozenkwarts.

Sterkwarts
Puntvormige lichtbron recht
boven de steen

Sterkwarts
Puntvormigelichtbronis naar
links en naar voren gescho-
ven

Kryptokristallijne kwarts

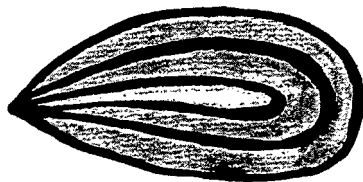
Bij deze stenen zijn de kristalletjes microscopisch klein.

Tot deze soort behoort *chaledoon*. De kleur hiervan is wit, grijs, blauw, bruin, soms zwart. Meestal is het doorschijnend. In het grind van De Hoge Veluwe zijn er wel eens stukjes van te vinden.

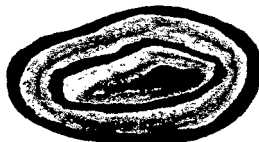
Ondoorzichtige chaledonen noemt men *jaspis*. Op de Veluwe gevonden jaspis is meest rood tot donkerrood, zelden bruin en nog zeldzamer is donkergroene. (Hoewel mijn buurvrouw in haar tuingrind een donkergroen exemplaatje met rode vlekjes vond.)

Men noemt de donkergroene met rode stippen wel *Heliotroop* en gebruikt deze stenen vaak voor zegelringen.

Achaten zijn chaledoonopvullingen van holten in een gesteente (meest vulkanisch gesteente). Ze zijn van buiten naar binnen gevormd en vertonen in het centrum van de holte soms nog kwartskristallen of amethystkristallen. De gelaagdheid ontstaat doordat niet ineens de hele holte werd gevuld, maar telkens wat oplossing binnen kwam, die tegen de wanden kristalliseerde. Het verschil in de kiezelzuuroplossing, wat betreft toevoegingen als wat ijzer, enzovoort, geeft de banden een verschillende kleur. Soms heeft zo een achaat nog een spoor van een opening te zien, waardoor de vloeistof binnen kwam. Er zijn echter ook achaten gevonden zonder opening. Men neemt aan dat de vloeistof dan is gediffundeerd door de al aanwezige lagen.

Achaat met opening links
In het midden is kwarts uitgekristalliseerd

Achaat zonder opening
Deze achate is geheel opgevuld, door diffusie van
buiten naar binnen

Ook stukjes achate worden op de Veluwe gevonden.

Er bestaan achaten die een holte hebben, die

gedeeltelijk met water gevuld is, de zogenaamde waterachaten. Als men ze te veel naar het midden doorzaagt, loopt het water eruit. Bij voorzichtig doorzagen en slijpen is het water in de holte te zien als men de steen beweegt.

Mosachaat is een lichte chalcedoon met insluitsels, die soms op mos lijken.

Vuursteen

Vuurstenen zijn ook kwartsmassa's en worden in het Maastrichtse krijt gevonden. Door de rivieren zijn ze in het grind van de Veluwe gekomen. De kleur is grijs, bruin, of zwart, soms ook wel rood. De door rivieren vervoerde stenen zijn meestal rond afgeslepen en vertonen vaak mooie botsfiguren.

Vuursteen met botsfiguren

In het steentijdperk werden vuurstenen gebruikt om pijlpunten, mesjes en krabbers van te maken. Op de Veluwe zijn vindplaatsen van deze stenen werktuigen bekend en in grafheuvels vindt men ze soms ook. Het vinden van zoiets is echter meer geluk dan wijsheid. Met graven bereikt men zeker niets, want in het zand zijn deze kleine voorwerpen zo weggezakt. In een droge periode met veel wind over de stuifzanden komen ze soms boven te liggen.

Over het ontstaan van vuurstenen zo maar in krijgt zijn hele theorieën opgezet, die alle verschillen. Voor zover mij bekend, weet men nog steeds niet hoe ze precies ontstaan.

In vuursteen komt, evenals bij achaten, bandvorming voor.

Organische stoffen kunnen met kiezelzuur doordrenkt raken en verkiezelen dan. Voorbeelden hiervan zijn versteend hout, verkiezelde sponzen en verkiezelde zee-egels. Lydiet is een zwarte kleischalie doordrenkt met kwarts. Men kan ze op de Veluwe vinden. Deze lydieten, meest blokvormige

steentjes, werden vroeger gebruikt als "toetssteen" voor goud. Uit de kleur van de streep, die het goud erin maakte, werd de zuiverheid van het goud bepaald.

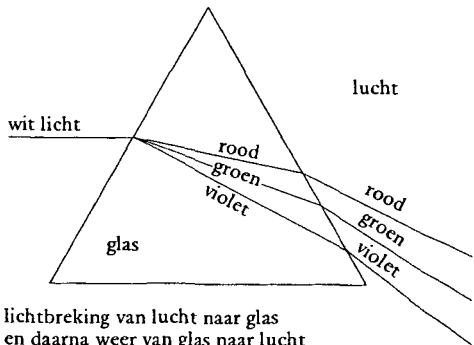
Zonder volledig te willen zijn, wil ik hier nog noemen de chrysopraas, een variëteit van chalcedoon met een mooie groene kleur, ontstaan door nikkelsilicaat.

Niet kristallijne kwarts of amorphe kwarts

Tot deze soort behoort het waterhoudende siliciumoxyde, dat wij als *opaal* kennen. Opaal heeft een hardheid van ongeveer 6 en soortelijk gewicht ongeveer 2, afhankelijk van het watergehalte, dat varieert van 3 % tot 13 %. Opaal is dus minder geschikt als ringsteen door zijn geringere hardheid dan de andere kwartsen. Opaal ontstaat in vulkanische streken, waar het uit warm water, dat kiezelzuur bevat, in holten en spleten wordt afgezet. Soms vindt men ook opaalafzettingen op versteend hout.

Vroeger schreef men de kleuren van de opaal toe aan vele barstjes in de steen, waarin water en luchtlaagjes voor lichtbreking zorgden. Nu denkt men dat de opaal uit laagjes is opgebouwd en deze laagjes zorgen voor de lichtbreking op dezelfde manier als een olie-laagje op water kleuren vertoont.

Alle kleuren (rood, oranje, geel, groen, blauw, indigo en violet), waaruit wit licht is samengesteld, worden namelijk verschillend gebroken bij overgang van de éne stof naar de andere. Hierdoor worden ze gespreid, zo dat ze afzonderlijk te zien zijn.

lichtbreking van lucht naar glas en daarna weer van glas naar lucht

Men noemt dit verschijnsel opaliseren of iriseren.

Behalve dat opalen makkelijk krasjes krijgen, komen er bij stoten gauw barsten in en omdat ze poreus zijn en niet tegen sterke temperatuurswisselingen kunnen, is het beter dat ze niet met scherpe vloeistoffen en heet water in aanraking komen.

Toepassingen

Zand, waarvan de korrels voornamelijk uit kwarts bestaan, zogenaamd kwartzand, gebruikt men voor het maken van glas.

Kristallijne kwarts heeft de eigenschap bij druk in een bepaalde richting een negatief elektrische lading aan de éne en een positieve

aan de andere kant te krijgen. Deze eigenschap vindt toepassing bij kristalontvangers. In de homoeopathie gebruikt men ook kwarts als medicijn. Dit medicijn wordt op zeer speciale wijze bereid.

Literatuur:

Karen Callisen en Helge Gry: Mineralen en gesteenten in kleur. Moussault.

Van der Lijn: Het keienboek. Thieme.

Albert Streckeisen: Minerale und Gesteine. Hallwag. Gesteenten en mineralen. Meulenhoff natuurgidsen. G.O. Wild en J.M. Visser: Edelstenen en hoe ze te herkennen.

Ing. J. Hammes F.G.A.: Edelstenen. Phoenix-Pocket 77.

Dr. J. Voorhoeve: Homoeopathie in de Praktijk.

De vereniging van vrienden bezocht de Schovenhorst

M. Dijkstal

Op zondag 26 augustus gaf een groot aantal leden gevolg aan de uitnodiging van de familie Oudemans een bezoek te brengen aan het gerenommeerde landgoed Schovenhorst. Het weer was uitzonderlijk goed. In de stralende zon had zich een groep van meer dan 200 leden in ruime kring geschaard rond het grote grasveld met de ginkgoboom. Er was voor alles gezorgd: zitplaatsen, geluidsinstallatie en medewerkers om ieder op te vangen. Al spoedig luisterde ieder geboeid naar de gastvrouw, ons bestuurslid Mejuffrouw Oudemans, die ons meevoerde 125 jaar terug, toen er "op de grond, waar U zich thans bevindt, niets dan uitgestrekte hei was". De boeren wilden niet anders, want zij hielden schapen.

In 1848 kocht Mr. Schober de eerste grond aan met de bedoeling proeven te nemen met uitheemse naaldhoutsoorten. Er kwamen proefvelden, reizen naar het buitenland, kwekerijen. De opzet was commercieel, men wilde goede houtsoorten vinden. Lang voerde de stichter het beheer. Na zijn dood kwam het landgoed onder beleid van zijn schoonzoon, de zoöloog Dr. Oudemans.

Langzaamaan kwam nu het wetenschappelijke aspect naar voren.

Thans bezoeken veel studenten en bosbouwkundigen de terreinen en is er nauwe samenwerking met de landbouwhogeschool. Het zijn interessante bossen, anders dan de gewone Veluwe bossen; er is in de beide Pineta, het Arboretum en het Josinapark, zeer veel te zien en te beleven. Er bestaan uitgebreide lijsten van alle soorten. U kunt er zelf heen gaan en met het gidsje alles op naam brengen.

Het landgoed heeft nu een educatieve bestemming. In dit kader past het gebouw "De Werkstee", dat op 27 april is geopend en door de familie is aangeboden ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan. Het is opgetrokken uit verschillende soorten hout, het past goed in de omgeving en geeft binnen voor de belangstellende bezoeker veel wetenswaardigs, o.a. een overzicht van de geschiedenis en de gewassen, toestand van het bos in heden en toekomst, bijzonderheden over het drie-continentenbos, dat in samenwerking met de landbouwhogeschool werd aangelegd, grafieken van hoogtegroei en

houtwaarde, zaagmethodes, houtsoorten. Er zijn beelden van aantasting door wortelzwam, hongingzwam en dennevoetzwam. Er zijn ook dia's te zien over het landgoed.

In groepen werd rondgewandeld over de verschillende bosterreinen, waarbij men wel onder de indruk moest komen van dit prachtige gebied. Daar waren de Abies Koreana met hun schitterende kegels op lage bomen, een bijzonderheid, daar meestal immers de kegels zeer hoog hangen. Wat imposant kan een douglas worden als hij de ruimte heeft en niet, zoals in het Veluwe produktiebos tussen andere bomen gedrukt staat. Wat een pracht den is de drienaaldige pinus ponderosa en hoe mooi de laan met de donkere picea orientalis. Vanzelf had ieder belangstelling voor de legendarische sequoia's, de reuzebomen uit Californië en de metasequoia's, de in 1945 herontdekte boom, voorheen als fossiel bekend. Hoe apart zijn de cryptomeria's met hun harde houtachtige gedoornde kegeltjes.

Het was een geweldige dag, vol interessante wetenswaardigheden, maar ook een fijne dag buiten tussen vrienden, met picknick en al. Dank van de deelnemers aan degenen, die alles zo goed geregeld hadden.

De akkertjes

Dit jaar stond er een met gerst en een met boekwijn.

Een beeldig gezicht, die witte bloemetjes met vele gezonde insecten.

Het Park heeft het oogsten aan het wild over gelaten.

De wilde zwijnen waren er dol op en sprongen als paarden over het raster om die heerlijke kost te bemachtigen.

Veel gezellig onkruid was er nog niet. Naast de gele vlasleuwenbek stonden er een enkele datura en bolderik.

Dit jaar wordt er winterrogge ingezaaid, hopende dat dit gewas een goede begeleider is voor meer veldbloemen.

Red.

Ons jubileum en het Nationale Park

Mededeling van de penningmeester

Twee jaar geleden heeft ons bestuur aan onze leden gevraagd om een extra gift, ten einde onze vereniging in staat te stellen Het Nationale Park met een bescheiden bijdrage behulpzaam te zijn bij de financiering van het Bezoekerscentrum, dat nader werd genaamd "De Aanschouw".

Het bestuur heeft zich toen sterk gemaakt voor f 9.000,-, in drie jaarlijkse termijnen van f 3.000,-, waarvan er inmiddels twee verstreken en betaald zijn. De stichting van zo'n bezoekerscentrum sprak onze leden kennelijk sterk aan, zó zelfs, dat aan bijdragen en toezeggingen een bedrag van ca. f 27.000,- binnenkwam.

Nu is het misschien wel aardig om in de herinnering van onze leden terug te roepen dat onze voorzitter in de Algemene Ledenvergadering van 24 maart jl. heeft voorgesteld ter gelegenheid van ons jubileum uit hetgeen boven de f 9.000,- aanwezig was f 10.000,- vervroegd aan Het Nationale Park door te geven. Dit voorstel werd met algemene stemmen enthousiast aanvaard en de heer Van Medenbach de Rooy beklom het podium, waar hij in gevoelvolle woorden zijn dank voor deze geste uitsprak.

Wij zullen onze leden te zijner tijd verslag uitbrengen van de bestemming, welke het Park aan ons geld zal hebben gegeven.

Onze Vereniging werd opgericht op 9 oktober 1948 en de f 10.000,- zullen dan ook op 9 oktober aanstaande in het bezit van Het Nationale Park zijn.

Ph.A.J. Mees.

Museumnieuws

Concerten in het Kröller-Müller Museum

29 september geeft de Amerikaanse pianist Ludwig Olshansky een concert. Alshansky woont sinds enkele jaren in Nederland, omdat het politieke klimaat in de V.S. hem te zeer tegenstond.

In 1963 trad hij voor het eerst op in de Carnegie Hall in New York (èn niet lang daarna: in Den Haag en Rotterdam); er werd hem toen een briljante carrière voorspeld.

In Otterlo speelt hij vóór de pauze contemporaine, "maar" lyrische Amerikaanse muziek, die in Nederland geheel ten onrechte nooit uitgevoerd wordt, omdat de concerten (ondanks enkele Charles Ives-avonden) nog altijd veel te Europees gericht zijn.

Na de pauze Schubert en Schumann. (Kreisleriana op. 16.)

27 oktober komen Carmelia Ambar, sopraan, en Giorgio Oltremare, gitaar (beiden uit Milaan). Zij brengen 16de eeuwse en 20ste eeuwse Spaanse, Catalaanse, Italiaanse en Portugese (volks)liederen ten gehore.

1 december: een hele avond Reger (1873-1916) door het Reger-trio en Elisabeth Cooymans (alt-mezzo) met Gerard van Blerk (piano).

Opgaven voor een abonnement of losse plaatsen bij de administratie van het museum. Voor losse concerten kan geen plaats gereserveerd worden.

Telefoon 08382-241, roestel: 08.

De zalen bij de aula worden eind september geheel opnieuw ingericht, vnl. met nieuwe aanwinsten van jonge Amerikaanse kunstenaars.

In de beeldentuin wordt hard gewerkt aan de Jardin d'Email. Wij hopen dat hij in november klaar komt. Daar vlak in de buurt staat de 8 meter hoge "Palissade" in corten-staal van Evert Strobos. Er is een heel mooi foto-boekje van zijn werk uitgekomen. Het is te verkrijgen in de reproductie-afdeling (f 4,90).

Bestuursmedelingen

Lijst van leden, die zich hebben opgegeven om in voorkomende gevallen deelnemers aan bijeenkomsten met vervoer te helpen:

Mevrouw H. Feith-de Savornin Lohman, Zijpendaalseweg 161, Arnhem, telefoon 085-421583

de Heer P.C. van Hoek, Wellensteinlaan 13, Arnhem, telefoon 085-616361

Ir. H. van Medenbach de Rooy, Otterloseweg 314, Hoenderloo, telefoon 05768-360

Mevrouw H. Hoogstraten, Dokter Mijnsstraat 3, Epe, telefoon 05780-4818

de Heer en Mevrouw A.J. Wit, Graaf Janlaan 11, Zeist, telefoon 03404-14165

Leden, die dus vervoer naar en van bijeenkomsten zouden willen hebben, kunnen zich *rechtstreeks* met bovenstaande leden in verbinding stellen.

Geïnteresseerden, die meer willen weten over de Vereniging van Vrienden v.d. Hoge Veluwe of zich als lid willen opgeven, kunnen dit doen bij de secretaris: Dhr. H. Haitink, Pr. Bernhardweg 10, Oosterbeek. Telefoon 08307-5455.

vereniging van 'vrienden van de hoge veluwe'

Uit de Statuten:

Art. 2. De vereniging beoogt het aankweken van een hechte band onder hen, die belang stellen in de Stichting "Het Nationale Park De Hoge Veluwe", gevestigd te 's-Gravenhage, alsmede het bijstaan van het bestuur van die Stichting in het verwezenlijken van de doeleinden, die het krachtens de grondregelen van die Stichting heeft na te streven.

Art. 3. 1. De vereniging tracht haar doel te bereiken door in nauwe samenwerking met het dagelijks bestuur van de Stichting "Het Nationale Park De Hoge Veluwe"

- a. in brede kring belangstelling te wekken voor "Het Nationale Park De Hoge Veluwe" door het stimuleren van het bezoek aan dit park;
 - b. het organiseren van één of meer "Hoge-Veluwedagen" per jaar;
 - c. het vormen van werkgroepen uit en in bijzondere gevallen mede buiten haar leden, ter bestudering van bepaalde onderdelen, mogelijkheden en belangen van "Het Nationale Park De Hoge Veluwe";
 - d. het dienen van advies en/of het doen van voorstellen aan het dagelijks bestuur voor-
noemd;
-

BESTUUR

Jhr. W.H. de Beaufort	- ere-voorzitter
D.A. Kramer	- voorzitter
H.C. Haitink	- secretaris
	- Prins Bernhardweg 10, Oosterbeek, telefoon 08307-5455
Mr. Ph.A.J. Mees	- penningmeester
Mr. F.Th. Dijckmeester	- burgemeester van Apeldoorn
Mevr. W. Ebregt-van Riemsdijk	
Dr. J.L. van Haaften	
Mej. J.J.M.H. Oudemans	
Drs. J.C.H. Oudemans	
R.P. Pieters	
Drs. J.A.F. Roelen	- burgemeester van Arnhem
J. Slot	- burgemeester van Ede

Adviserende leden:

Ir. H. van Medenbach de Rooy	- directeur Nationale Park De Hoge Veluwe
Drs. R.W. Oxenaar	- directeur Rijksmuseum Kröller-Müller

De minimum-contributie bedraagt f 7,50 voor gewone leden; voor huisgenoten van leden f 2,50. Voor jeugdleden f 1,00. Organisaties en verenigingen kunnen als zodanig lid worden voor ten minste f 10.00 per jaar. "De Schouw" wordt u gratis toegezonden. Contributies dienen overgemaakt te worden aan de Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe, giro 95 19 93 te Arnhem.

